

Оксана ЗАДОРОЖНА
(Київ, Україна)

**Актові книги як джерело
до реконструкції землеволодінь
в Київському воєводстві
XVI – XVII ст.**

Підставою визнання за особою належності до шляхетського стану було посідання земельної власності. Її еволюція на Київщині відбувалася в напрямку поступового перетворення вислуг на вотчини в обмін на військову службу, а пізніше – й інші послуги. Поява пожиттєвого тримання для одного, двох чи трьох поколінь роду стало тим перехідним містком від умовного володіння до приватної власності [40, с.27]. Причому, такі відносини існували не лише на рівні «великий князь – шляхта», але й на нижчому – між шляхтичами та їхніми слугами.

Іншим способом отримання землі у власність була „купля”. Офіційно право вільного продажу землі було закріплене у Другому литовському статуті 1566 р., проте й до цього існував „чорний” ринок землі, замаскований під інші дозволені операції. До них належали оренди й застави. Ця практика уможливила доступ до шляхетського стану дрібних слуг та бояр не лише через військову службу, але й через земельні обладки. Не стало винятком у цьому плані й Київське воєводство. Земля, таким чином, виступала не лише економічним чинником, але й визначала соціальний статус власника, була пропуском до стану політичного народу-шляхти. Тому характер шляхетського землеволодіння є вкрай важливою проблемою, основним джерелом дослідження якої є актові книги місцевих адміністративно-судових установ, простіше кажучи, книги замків, гродів та земств, а також підкоморських судів.

Місцева судово-адміністративна система почала складатися із набранням чинності норм Першого литовського статуту 1529 р. (замкові, пізніше гродські суди), а остаточно усталилася після проведення реформи 1564 – 1566 рр. (земські суди). Тоді Київське воєводство було поділено на два судово-адміністративні повіти (Київський і Мозир-

ський¹). Очевидно, у Київському воєводстві судові книги з'явилися не одразу, принаймні, найраніші записи в них датуються 1570 р. До цього існували воєводські книги, які не збереглися, однак про них ми дізнаємося з поодиноких посилань на виписи з них у актових книгах пізнішого часу [10, арк.267]. Час появи їх невідомий: у Київському воєводстві зустрічаються посилання лише на книги Василя-Костянтина Острозького.

Логічним продовженням воєводських книг стали гродські (замкові) книги. Київське воєводство мало три головних замки: Київський, Житомирський та Овруцький. Найбільш ранні замкові книги, що дійшли до нас, Житомирські (з 1620-х рр. – гродські). Микола Крикун стверджує, що це були книги Київського гродського суду, який від самого початку засідав виключно в Києві, а в Житомирі та Овручі діяли своєрідні «філії», завдяки яким згодом відновилося поняття про Житомирський та Овруцький повіти [17, с.75]. Зокрема, Трикрольська сесія Київського земського суду 1584 р. відбувалася у Житомирі [3, с. 70, 73]. На сьогодні для XVI – XVII ст. збереглося 15 книг, які хронологічно охоплюють час від 1582 до 1666 рр. [29]. Проте збереженість їх неповна – є лише записи за окремі роки (1582 – 1588, 1590, 1601 – 1602, 1605 – 1606, 1609, 1611 – 1613, 1617 – 1618, 1621 – 1623, 1627, 1629, 1630, 1635 – 1636, 1638, 1640, 1642 – 1644, 1646 – 1652², 1664 – 1666 рр.). Таким чином, із 74 років представлено книги лише за 41 рік (55,4%), тобто трохи більше половини. Якщо визначити співвідношення між усіма Житомирськими книгами, які збереглися, включно до 1796 року, то магімемо наступну картину: всього за внутрішнім описом присутні 178 книги, тобто відсоток за XVI – XVII ст. складає лише 8,4%.

Виписи з Житомирських гродських книг зустрічаються і в інших архівних збірках, зокрема, такі тексти вдалося знайти за наступні роки: 1606 р. [43, к. 120; 122–122a], 1609 р. [43, к.107], 1610 р. [43, к.53–56a], 1613 р. [43, к. 42–42a], 1614 р. [43, к. 59–59a; 94; 96; 98–105a], 1617 р. [43, к. 92], 1620 р. [43, к. 64–64a], 1625 р. [41, fasc. 49; 44, к. 20], 1629 р. [41, fasc. 99, 102], 1634 р. [43, к. 81–81a], 1636 р. [43, к. 76–76a], 1646 р. [41, fasc. 75].

¹ Мозирські книги не беруться до уваги, оскільки бл. 1570 р. Мозирський повіт відійшов до Мінського воєводства Великого князівства Литовського. *Див.* [15, с.138].

² Між 1652 та 1664 рр. книги взагалі не велися через військові дії. *Див.* [33, арк. 1 – 1 зв.].

Київські гродські книги до нас дійшли лише за 1685 – 1796 рр. [23]. За останні роки XVII ст. збереглося лише 8 книг, у яких містяться виписи за попередні роки, найраніший датований 1581 р. На окремі виписи з них можна натрапити в Житомирських гродських книгах³. Знову ж таки, якщо вивести співвідношення між усіма збереженими Київськими гродськими книгами (194) і тими, що стосуються XVII ст., то останні складають лише 4,1%. Уявлення про попередні гродські книги дають короткі регести, найраніші з яких датовані 1612 р. [10, арк. 6 зв.]. Є також виписи за 1617, 1645, 1646 рр.

Збереглися також повні тексти виписів із Київських гродських книг⁴. Книги Овруцького гродського суду стосуються ще пізнішого часу – на сьогодні маємо 18 книжок, які охоплюють 1678 – 1890 рр., 10 з яких датуються кінцем XVII ст. Проте вони велися й раніше, зокрема, відомі виписи за 1560 р. [13, с.65], 1604 р. [24, арк.349 зв.], 1609 р. [24, арк.348; 41, fasc.94], 1648 р. [25, арк.300], 1662 р. [41, fasc.99] тощо.

Маємо також кілька кілька виписів із замкових книг, які збереглися у книгах Литовської метрики. Це, зокрема, випис із Київських та Овруцьких замкових книг за 1564 р. [20, с.145–151; 35, арк.688 зв.–692].

Після судово-адміністративної реформи і запровадження нового типу судів їхні канцелярії почали заводити земські книги. Найраніші земські книги – Київські, перші записи в яких датуються 1570 р. [10, арк. 256], проте самі книги не збереглися. Згадані записи відомі з регестів, де, крім цього року, є також виписи за 1573, 1575, 1576, 1577, 1578, 1579, 1581, 1582, 1583, 1584, 1585, 1586, 1588, 1589, 1611, 1612, 1617,

³ Див. [30], де містяться виписи за 1589, 1598, 1640, 1680, 1685 рр. тощо.

⁴ за 1576 р.[46, к. 2], 1576 р., 1577 р.[41, fasc. 105], 1580 р. [41, fasc. 96], 1582 р. [41, fasc. 101], 1584 р. [41, fasc. 109], 1592 р., 1594 р. [41, fasc. 95, 99], 1595 р. [41, fasc. 100], 1599 р. [41, fasc. 109; 42, к. 1–4], 1602 р. [43, к. 10], 1603 р. [43, к. 1–5], 1608 р., 1609 р. [41, fasc. 39, 66], 1614 р. [41, fasc. 32, 56, 97], 1617 р. [41, fasc. 95], 1617 р., 1618 р. [41, fasc. 68], 1619 р., 1620 р., 1623 р., 1624 р., 1627 р. [41, fasc. 15, 29, 57], 1621 р. [50], 1623 р. [44, к. 18], 1625 р. [41, fasc. 49, 50; 45, к. 24–24а], 1628 р. [41, fasc. 70, 99, 108], 1632 р., 1633 р. [41, fasc. 99], 1633 р. [46, к. 6; 50], 1633 р., 1635 р. [41, fasc. 53], 1633 р., 1639 р. [41, fasc. 39, 54], 1634 р. [41, fasc. 113], 1636 р. [41, fasc. 106; 50], 1637 р. [41, fasc. 101], 1638 р. [41, fasc. 99, 107, 112], 1640 р. [41, fasc. 40, 41, 58], 1641 р. [41, fasc. 54; 51, к. 63], 1642 р. [41, fasc. 73], 1645 р. [41, fasc. 75], 1647 р. [41, fasc. 78], 1648 р. [11, с. 618–619], 1650 р. [41, fasc. 81, 99], 1652 р. [41, fasc. 21]

Оксана ЗАДОРЖНА. Актові книги як джерело до реконструкції...

1619, 1633, 1636, 1643, 1644, 1645, 1646, 1690, 1691, 1692, 1694 pp. Проте повнотекстові книги збереглися лише з 1712 р. [26]. Окремі ж повні виписи з Київських земських книг маємо за 1591 р. [41, fasc.39], 1594 р. [41, fasc.97], 1613 р. [41, fasc. 103], 1609 р., 1616 р., 1628 р., 1629 р. [47, s.33–50; 41, fasc.99, 104, 107, 108, 110], 1621 р., 1622 р. [50], 1623 р. [46, k. 3–3а], 1628 р. [41, fasc.99, 101, 103, 104], 1631 р., 1632 р. [41, fasc.99, 104], 1633 р. [41, fasc.101, 106, 107], 1632 р., 1640 р. [41, fasc.13, 54], 1634 р., 1636 р. [41, fasc.106], 1639 р. [41, fasc.40, 106, 110, 112].

Житомирські земські книги маємо за 1767 – 1802 pp. [28], а Овруцькі – за 1779 – 1780 pp. [34].

У періоди міжкоролів'я згадані вище види книг не велися, оскільки городські й земські суди припиняли свою діяльність. На цей час запроваджувалися спеціальні каптурові суди, які, відповідно, мали власне діловодство. Ці акти ні для XVI, ні для XVII ст. не вціліли⁵. У коротких виписах маємо регести за 1633 р. [10, арк. 27 зв.–47] і повнотекстовий випис за 1633 р. [11, с.366–367].

До перерахованих вище актових книг вписувалися різноманітні процесові акти: скарги, протоколи судових засідань, квити возних, вироки та декрети судів, а також цивільноправова документація - тестаменти, виводи шляхетства, доживотні записи, межові акти тощо. Для останнього виду записів велися також підкоморські книги, що були результатом діловодної активності підкоморських судів, запроваджених ІІ Литовським статутом (*Далі ІІ ЛС*). У Київському воєводстві, судячи з усього, був один підкоморський суд. Перший збережений декрет цього суду датований 1584 р., проте в ньому міститься посилання на вирок київського підкоморія 1581 р. [13, с.57–58]. Наталя Яковенко припускає, що саме на цей рік припадає вступ на підкоморський уряд Щасного Харленського, і, відповідно, саме тоді підкоморські книги виділяються з земських [39, с.18]. За її ж підрахунками, до середини XVII ст. існувало 6 підкоморських книг, з яких лише 3 збереглися фрагментарно (є записи за 1584, 1595, 1600; 1636, 1638 – 1639; 1643 – 1645, 1647 pp.) [39, с.20–21]. Мені також вдалося знайти один повнотекстовий випис за 1632 р. [50]. Проте навіть така погана збереженість дозволяє робити певні реконструкції, оскільки до тексту межових актів включалися документи різноманітного характеру за попередні століття. Так, найраніший із вписаних документів датується 1453 р. [13, с.131].

Як бачимо, актові книги Київського воєводства не дійшли до нашого часу корпусно через неналежне зберігання та різноманітні

⁵ Є лише за 1733 – 1764 pp. *Див.* [27].

катаклізми. Загалом земські книги тримали в Печерському монастирі (1602) [36, с.19] та Софійському соборі (1619) [10, арк.228]. У 1631 р. та 1635 р. поставало питання про будівництво спеціального приміщення на території київського замку, що, очевидно, виконано не було [52, т.3, р.335, 423]. Потім якийсь час їх тримав у себе в Корнинському замку земський писар Федір Суцанський Проскура, частина з яких у 1639 р. загинула у вогні [36, с.19]. 17 липня 1651 р. пожежа знищила Успенську церкву в Києві разом із книгами, які там зберігалися [19, с.151]. У тій же церкві містилися на той час і гродські книги, перенесені з київського замку після пожежі 1605 р. [36, с.19]. Узявві Адама Киселя про це нещастя перераховані книги, які вдалося врятувати: 7 земських та 9 гродських, каптурова за 1633 р., окремі зошити за 1645 р., протоколи гродського суду за 1632 – 1641 рр., чернетки гродських книг за 1647 та 1648 рр., внутрішні реєстри за 1610 – 1645 рр., 23 магістратські книги і розпочата 1651 р. гродська книга [36, с.20]. Надалі книги зберігалися в магістратському архіві, частина яких постраждала в пожежі 1718 р., тож на 1732 р. наявними були книги за 1570 – 1589 рр.; 1576, 1577, 1587 рр.; 1612 р.; 1617 р.; 1633 р.; 1640, 1645, 1646 рр.; 1643 р.; 1644 р.; 1644, 1646, 1636, 1617 рр.; 1645 р.; 1646 р.; 1645 р.; 1646 р.; 1646 р. – усього 14 конволютів [36, с.20]. Саме з цих книжок на межі XVIII та XIX ст. було складено витяги, які тепер зберігаються в Інституті рукопису⁶. Ті книги, що вціліли протягом XVI – XVIII ст., сильно постраждали під час київської пожежі 1811 р. [36, с.18].

У вже згаданих регестах (кверендах) увагу зосереджено виключно на земельних актах, а якщо в книзі траплявся межовий акт і його можна було відчитати, то, схоже, він передавався повністю, в усякому разі дуже детально [10, арк.58, 79, 113 зв., 191 зв., 208 зв., 233 зв.]. Ще одна збірка кверенд з Київських та Житомирських книг зберігається в Ягеллонській бібліотеці⁷. Вона включає в себе виписи з Київських земських книг за 1570, 1577, 1582, 1617, 1636, 1640, 1643 рр.; виписи з

⁶ *Xiąg ziemskich i grodzkich Kijowskich w Kijowskim magistracie znajdujących się zacząwszy od roku 1571 aż do roku 1646 z datą i essencją wypisana kwerenda; Powtorna kwerenda w Kijowie reszty tranzakcyj różnych, kwerenda xiąg ziemskich i grodzkich w magistracie Kijowskim znajdujących się od roku 1570 do roku 1640* [10].

⁷ *Querenda z ksiąg żytomierskich i kijowskich uczynione staraniem Marcina Leonarda Swiejkowskiego, sędziego ziemskiego Winnickiego, potem kasztelana wojewody podolskiego* [48]. З мікрофільмом з цих кверенд можна ознайомитися також у Національній бібліотеці у Варшаві [49].

Оксана ЗАДОРЖНА. Актові книги як джерело до реконструкції...

Житомирських книг, починаючи від 1570 р.; Житомирських гродських книг, починаючи від 1582 р., де також є записи за 1583, 1584, 1587, 1588, 1602, 1605, 1612, 1617, 1618, 1629, 1630, 1650 рр.; виписи з Київських підкоморських книг від 1584 р. тощо.

До компетенції земського суду входив розгляд цивільних справ переважно земельного характеру. Як уже зазначалося, найпершим і довший час єдиним земським судом у воєводстві був київський, сесії якого до 1607 чи 1609 р. почергово, поки не вийшло розпорядження відбувати всі роки в Києві, проходили в усіх трьох повітових центрах [17, с.70; 36, с.19]. Тому згодом шляхта почала клопотатися про запровадження трьох гродів і трьох земств за зразком Волині (1649) [5, с.356], про надання Овруцькому та Житомирському повітам власних урядів (1659) [52, т.4, р.296; 16, с.115] тощо.

В гродських книгах, що містили здебільшого матеріали кримінального характеру, також зустрічається багато земельних актів. Це можна пояснити як недостатньою розмежованістю цивільного та кримінального права, так і часом дії судів. Справа в тому, що зробити запис у земських книгах можна було тільки під час років, тобто кілька тижнів на рік⁸, у той час як засідання гродського суду відбувалися достатньо часто, а його книги були доступні протягом усього року. Кожна книга містить сотні різнорідних записів, які тим чи тим чином стосуються земельних питань. Крім того, справи, які розглядалися Київським земським судом на роках у Житомирі чи Овручі, записувалися до відповідних гродських книг.

До аналізованих книг вписувалися передусім публічні акти, що віддзеркалювали провадження судового процесу: скарги, протести й маніфестації потерпілої сторони, зізнання возних про огляд місця події та квити про покладання позовів у маєтках позивачів, зрідка зустрічаються протоколи судових засідань та пленіпотенції, досить багато судових декретів та реляцій возних про виконання ув'язань згідно з цими рішеннями. Важливими для реконструкції земельних володінь є записи досить детальних межових актів, причому найчастіше вони були частиною ув'язжчих документів, хоча трапляються й акти розмежування. Невелику групу публічних актів складають вписи королівських привілеїв, як охоронних так і надавчих.

⁸ Протягом року відбувалося три сесії по два тижні кожна: Трипольська (після 6 січня), Святотроїцька (з понеділка після Трійці), Михайлівська (з 29 вересня).

Іншу групу актів складають акти приватного характеру. Сюди належать листи-міни, які відбивали обмін маєтками між приватними особами або між шляхтичем та церковною інституцією, продажні або купчі листи, листи-записи і листи-зізнання про передачу права власності на підставі дарчої, тестаменту, дільчого акту, продажного акту. Це також могли бути угоди про позики, застави, оренди. Операції з передачі земельних маєтків називалися вливами. Окреме місце серед приватноправових актів посідають тестаменти. Цей документ відображає останню волю заповідача щодо розпорядження своїми маєтками.

Виходячи з характеру підкоморського суду, якому підлягали справи про розмежування шляхетських володінь, до його книг вносилися судово-межові акти, складовими частинами яких було „фундування юрисдикції”, що є важливим з точки зору визнання за певною місцевістю неналежності її жодній зі сторін; „доводження року”, чим стверджувалися повноваження учасників процесу; „вивід права” – сам судовий процес, який поділявся на розгляд документів, пред’явлених сторонами, та об’їзд межі; „декрет” із повторним об’їздом; опис межових знаків [39, с.24]. Проте могли також фіксуватися межі з метою купівлі-продажу маєтків, через необхідність поновлення межових знаків, неможливість з різних причин провести розмежування раніше. Такі записи складають фіксаційно-межові акти [39, с.10, 27]. До допоміжно-процесуальних актів належать відстрочки судових термінів („диліяції”), а також „вольності” – звільнення відповідача при неявиці позивача. Сюди ж відносяться реляції возних. Ще одну групу складають застережні акти, якими публічно оголошувалося про можливі дії проти інтересів заявника („протестації), заявлялося про намір досягти позасудової згоди („розписи”, „інтерцизи”, „компроміси”) [39, с.28–29]. Цінністю підкоморських книг є внесення до них різноманітних надавчих та підтверджувальних привілеїв, виписів із незбережених судових книг, тестаментів, ув’язаних листів тощо.

Варто зазначити, що частина актового матеріалу опублікована. Актові книги (не лише Київського воєводства) стали основою для видання «Архива Юго-Западной России» [4]. У ХХ ст. були частково видані деякі книги Житомирського замкового (городського) суду, а також майже повністю матеріали, що залишилися від підкоморських книг Київського воєводства [3; 7; 13]. В останні роки ця діяльність продовжена – вийшли друком частини ще двох Житомирських книг [1; 2]. Публікації актових матеріалів зустрічаються також у тематичних збірках документів [21; 22].

Якщо ще тридцять років тому висловлювався жаль з приводу незначного використання актового матеріалу [18, с.17], то в останні два десятиліття його все ширше залучають до історичних досліджень. Щоправда, вони стосуються переважно Волині і, відповідно, використання волинського актового матеріалу⁹. Київщині присвячено значно менше публікацій [8; 9; 38], у той час як самі книги неодноразово потрапляли під пильну увагу дослідників [12; 14; 37]. Якщо говорити про їхню інформативність, то на підставі актових книг можна дослідити як історію землеволодінь окремих шляхетських родів, церковних інституцій, королівщин, так і окремих населених пунктів. У зв'язку з цим хочу відзначити, що навіть за неможливості встановити точні дати заснування сіл та міст, можна суттєво опустити нижню хронологічну межу їхньої історії¹⁰. Про це дають інформацію як привілеї на осадження міст і слобід, так і їхня фіксація в джерелах.

Вписані в актові книги межові акти дають можливість визначити межі маєтків і цілих волостей, оскільки вони нерідко досить ретельно фіксувалися з зазначенням назв лісів, боліт, урочищ, пущ, річок¹¹ тощо. Такі детальні акти є дуже цінним джерелом для мікротопографії регіону і дозволяють точніше встановити розташування населеного пункту, оскільки тодішня і сучасна локалізація можуть не збігатися. Ще один важливий момент – назви населених пунктів. За допомогою записів у судових книгах можна прослідкувати еволюцію географічної номенклатури, оскільки досить часто село чи місто мало дві паралельні назви, що означало її поступову зміну або формування ще однієї осади на тому самому ґрунті¹².

⁹ Перелік публікацій див. [40, с.373–374, прим. 4–8].

¹⁰ Так, за офіційними даними Норинськ виник 1509 р., хоча згадки про нього зафіксовані ще 1456 р. З того ж року маємо звістку про Івницю, заснування якої на сьогодні датується 1683 р. Топорища, які фіксуються 1545 р. офіційно ведуть свою історію від 1564 р. тощо.

¹¹ Див., наприклад, розмежування між Вільською та Черняхівською волостями 1610 р., вписане 1733 р. до Овруцької гродської книги, із детальним описом семи десятків копців, що позначали цю межу [6, с.269–273].

¹² Прикладом таких сіл можуть бути Некраші (або ж попередня назва Красносілля) у Черняхівській волості. У тій же волості був ґрунт Коритища, на якому згодом виникло три села: Коритища, Мокренщина й Пекарщина. У Овруцькому повіті подібну еволюцію пройшов ґрунт Раковщина, який згодом почав носити паралельну назву Липленщина

У різноманітних актах, що стосуються власності на маєтки – продажах, передачах в оренду, заставах, ув'язаннях, румаціях, як правило, перераховуються села, що належать до цих комплексів. Таким чином, це дозволяє відновити кордони окремих ключів і волостей. За допомогою актових книг можна реконструювати господарську структуру маєтків, їхню спеціалізацію, а часом також визначити розташування піль, сіножатей, угодів і навіть їхні розміри¹³. В окремих випадках, крім топографії маєтку, можна дізнатися про розпланування двору та будівель, які до нього належали¹⁴. Нарешті, вписані до актових книг реєстри вибирання подимного частково прояснюють ситуацію із заселеністю та економічним потенціалом шляхетських маєтків [6, с.358–411 (1628); 32, арк.866–894 (1640); 924–932 зв. (1634)].

Позитивну картину дещо псує суттєвий недолік, про який ішлося на початку – погана збереженість судово-адміністративних книг. Для досліджуваного періоду маємо тільки 36 книг. Проміжки в кілька років, а часом і десятиліть, дозволяють показати розвиток землеволодіння не суцільно, а лише пунктирно.

Звичайно, актові книги Київського воєводства не охоплюють усього розмаїття земельних відносин на досліджуваній території. Для повнішої реконструкції володінь варто долучити подібний за інформативністю й достовірністю актовий матеріал, що міститься в трибунальських актах, Литовській, Коронній і частині останньої – Руській метриках. Тим більше, що за цілі десятиліття – це єдине джерело інформації про Київщину. Не слід також забувати про актові книги сусідніх воєводств, куди час від часу потрапляли документи, дотичні київських землевласників.

Джерела та література

1. Акти Житомирського гродського уряду: 1590 р., 1635 р. / Підг. до вид. В.М. Мойсієнко. – Житомир: Б.в., 2004.

2. Актова книга Житомирського гродського уряду 1611 року / Підг. до вид. А.М. Матвієнко, В.М. Мойсієнко. – Житомир: Б.в., 2002.

через виникнення на ньому однойменного села.

¹³ Опис угідь с. Коритища 1605 р. показує, що вони займали півмилі вздовж і півчетві милі вишир, охоплюючи орні й неорні поля, сіножаті, запусті, діброви [31, арк.114 зв.]. На початку 1590-х років новоосажене село Кнегиня Воля коло річки Івниці розтягнулося вздовж річки на дві милі [13, с.70].

¹⁴ Таку інформацію маємо про містечко Білка в Овруцькому старостві завдяки акту румації [22, с. 103–105].

Оксана ЗАДОРЖНА. Актові книги як джерело до реконструкції...

3. Актова книга Житомирського міського уряду кінця XVI ст. (1582 – 1588 pp.) / Підг. до вид. М.К. Бойчук. – К.: Наукова думка, 1965.

4. Архив Юго-Западной России, издаваемый комиссией для разбора древних актов. – К., 1859 – 1914. – Ч. 1–8.

5. Архив Юго-Западной России, издаваемый временной комиссией для разбора древних актов. – Ч. 2. – Т. 1. – К.: В университетской типографии, 1861.

6. Архив Юго-Западной России. – Ч. 7. – Т. 1: Акты о заселении Юго-Западной России. – К.: Типография Г.Т. Корчак-Новицкого, 1886.

7. Ділова мова Волині і Наддніпрянщині XVII ст. (Збірник актових документів) / Підг. до вид. В.В. Німчук, В.М. Русанівський, К.С. Симонова та ін. – К.: Наукова думка, 1981.

8. *Задорожна О.Ф.* Протестанти з роду Горностаїв (середина XVI – перша половина XVII ст.) // Наукові записки НаУКМА. – К., 2002. – Т. 20: Історичні науки. – Ч. 1. – С. 61 – 66.

9. *Задорожна О.Ф., Тесленко І.А.* Причиники до генеалогії роду Пересецьких // ЗНТШ. – 2008. – Т. 251: Праці історично-філософської секції. – С. 533 – 550.

10. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського [далі – ІР НБУВ]. – Ф. 1. – Спр. 4104.

11. ІР НБУВ. – Ф. 301. – Спр. 595п.

12. *Кіку І.О.* Актові книги як джерело історико-географічних досліджень // Історико-географічні дослідження на Україні. Збірник наукових праць. – К.: Наукова думка, 1992. – С. 25–35.

13. Книга Київського підкоморського суду (1584 – 1644) / Підг. до вид. Г.В. Боряк, Т.Ю. Гирич, Л.З. Гісцова та ін. – К.: Наукова думка, 1991.

14. *Ковальський Н.П.* Источниковедение истории Украины XVI – XVII вв. – Ч. 4: Обзор основных отечественных собраний архивных источников. – Днепропетровск, 1979.

15. *Крикун М. Г.* Адміністративно-територіальний устрій Правобережної України в XV – XVIII ст. Кордони воеводств у світлі джерел. – К., 1993.

16. *Крикун М.* Земські уряди на українських землях у XV – XVIII століттях // ЗНТШ. – 1994. – Т. 228: Праці Історично-філософської секції. – С. 65 – 122.

17. *Крикун М.Г.* Повітовий поділ Київського воеводства в останній третині XVI – XVIII ст. // Історико-географічні дослідження на Україні. Збірник наукових праць. – К.: Наукова думка, 1992.

18. *Купчинський О.А.* Про підготовку каталога судово-адміністративних фондів України XV – XVIII ст. // Архіви України. – 1976. – № 5.

19. *Летопись Йоахима Ерлича (1620–1673 г.) // Южно-русские летописи / Под ред. О.И. Левицкого. – К., 1916.*
20. *Метрыка Вялікага Княства Літоўскага. Кніга 46 (1562 – 1565). Кніга записаў 46 (Копія канца XVI ст.) / Падрыхтаваў В. С. Мянжынскі; НАН Беларусі, Інстытут гісторыі. Мінск: БелЭн, 2006.*
21. *Селянський рух на Україні 1569 – 1647 рр. Збірник документів і матеріалів. – К.: Наукова думка, 1993.*
22. *Україна перед Визвольною війною 1648 – 1654 рр. Збірка документів (1639 – 1648 рр.). – К.: Видавництво Академії наук Української РСР, 1946.*
23. *Центральний державний історичний архів України в м. Києві [далі – ЦДІАК України]. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 1 – 8.*
24. *ЦДІАК України. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 2.*
25. *ЦДІАК України. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 8.*
26. *ЦДІАК України. – Ф. 3. – Оп. 1. – Спр. 1 – 74.*
27. *ЦДІАК України. – Ф. 5. – Оп. 1. – Спр. 1 – 3.*
28. *ЦДІАК України. – Ф. 10. – Оп. 1. – Спр. 2 – 4.*
29. *ЦДІАК України. – Ф. 11. – Оп. 1. – Спр. 1 – 15.*
30. *ЦДІАК України. – Ф. 11. – Оп. 1. – Спр. 3.*
31. *ЦДІАК України. – Ф. 11. – Оп. 1. – Спр. 4.*
32. *ЦДІАК України. – Ф. 11. – Оп. 1. – Спр. 9.*
33. *ЦДІАК України. – Ф. 11. – Оп. 1. – Спр. 15.*
34. *ЦДІАК України. – Ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 1.*
35. *ЦДІАК України. – Ф. КМФ-36. – Оп. 1. – Спр. 39.*
36. *Яковенко Н.М. До питання про реконструкцію складу київських судово-адміністративних архівів кінця XVI – першої половини XVII ст. // Архіви України. – 1990. – № 5. – С.18–23.*
37. *Яковенко Н.Н. О языковом составе гродских и земских книг Правобережной Украины на протяжении XVII века // Историографические и источниковедческие проблемы отечественной истории. – Днепропетровск, 1983. – С. 64–72.*
38. *Яковенко Н.М. Пародії і жарти в актових книгах Житомира та Луцька першої половини XVII ст. // Український археографічний щорічник. – К., 1993. – Вип. 2. – С. 161–176.*
39. *[Яковенко Н.] Підкоморські книги Правобережної України кінця XVI – першої половини XVII ст. // Книга Київського підкоморського суду (1584 – 1644). – К.: Наукова думка, 1991.*
40. *Яковенко Н.М. Українська шляхта з кінця XIV – до середини XVII століття. Волинь і Центральна Україна. Видання друге, переглянуте і виправлене. – К.: Критика, 2008.*

Оксана ЗАДОРОЖНА. Актові книги як джерело до реконструкції...

41. Archiwum Główne Akt Dawnych. – Archiwum Publiczne Potockich.
42. Archiwum Główne Akt Dawnych. – Archiwum Radzyńskie Potockich [дали – AGAD. – ARP]. – Fasc. 360.
43. AGAD. – ARP. – Fasc. 361.
44. AGAD. – ARP. – Fasc. 362.
45. AGAD. – ARP. – Fasc. 363.
46. AGAD. – ARP. – Fasc. 367.
47. Archiwum Państwowe (Kraków). – Zbiór Rusieckich. – R 65: Akta do wsi Wiszenki w woj. Kijowskim. 1540 – 1632.
48. Biblioteka Jagiełłowska. – № 4503/IV.
49. Biblioteka Narodowa. – Mf. 34323.
50. Biblioteka Polskiej Akademii Nauk (Kraków). – № 5977.
51. Biblioteka Polskiej Akademii Nauk (Kraków). – № 6097.
52. Volumina Legum. – Petersburg: Nakładem i drukiem Jozafata Ohryzki, 1859. – Т. 3–4.

Оксана Задорожна (*Київ, Україна*) **Актові книги як джерело до реконструкції землеволондів в Київському воєводстві XVI–XVII ст.**

У статті здійснено спробу проаналізувати рівень збереженості судово-адміністративних книг Київського воєводства за XVI–XVII ст. та виявити можливості, що дозволяють реконструювати землеволондіння в цьому воєводстві.

Ключові слова: Київське воєводство, актові книги, землеволондіння, межові акти, земський суд

Оксана Задорожная (*Киев, Украина*) **Актовые книги как источник для реконструкции землевладений в Киевском воеводстве XVI – XVII ст.**

В статье предпринята попытка проанализировать степень сохранности судебно-административных книг Киевского воеводства за XVI–XVII вв. и показать их возможности для реконструкции землевладения в этом воеводстве.

Ключевые слова: Киевское воеводство, актовые книги, землевладение, межевые акты, земский суд

Oksana Zadorozhna (*Kyiv, Ukraine*) **Books of Statement as a source to reconstruction of landownerships in the Kyivan *Voyevodstvo* (province) in the 16th – 17th cc.**

The article deals with an attempt of analyzing the conditions of safety of the juridical-administrative books of Kyivan *Voyevodstvo* of the 16th and 17th cc. The potential of this type of sources for the reconstruction of landownership in that *Voyevodstvo* is pointed out as well.

Key words: Kyivan *Voyevodstvo*, Statement Books, landownership